

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämisehdotukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Ehdotus on kannatettava. Viranomaisharkinta säästäisi ainakin jossain määrin poliisin työtä ja selkiyttäisi sitä, mitä rikoksina kirjataan. Rikosilmoituksina on perusteltua kirjata vain asiat, jotka voisivat objektiivisesti arvioiden täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Olisi myös hyvä luoda järjestelmä, jossa ei tarvitsisi kirjata rikosilmoitusta pelkästään vakuutusyhtiön intressin vuoksi.

Esitutinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Esitys on kannatettava, Nykyään esiselvitystä käytetään liian vähäisessä määrin, vaikka laissa on esiselvityksestä säädetty yleisellä tasolla. Lakiin on syytä kirjata ne kriteerit, joilla esiselvityksen tarve arvioidaan.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Ehdotus on erittäin kannatettava. Esitutinnan aloittamisen kynnystä ei ole tarpeen muuttaa, mutta esitutinnan laajuudesta on aiheellista säätää laissa. Oikeuskirjallisuudessa on jo nykyään vallitsevana kanta, jonka mukaan selvitysvelvollisuuden laajuus on suhteessa rikoksen vakavuuteen. Syyttämisen kynnyks ja tuomitsemiskynnyks ovat kaikissa rikostyypeissä samoja, mutta näytön riittävyyden pohjana olevan aineiston määrä voi vaihdella rikoksen vakavuuden mukaan.

Esitutinnan muotomääräykset

Tältä osin tarvitaan jatkoselvitystä. Voisi olla hyvinkin perusteltua jättää esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimukset selvittämättä esitutkinnassa niissä tapauksissa, joissa syyttäjä ei tulisi asianomistajan vaatimuksia ajamaan.

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Ehdotukset ovat kannatettavia. Perusteluvollisuutta on syytä keventää. Perusteluvollisuus pitää suhteuttaa rikoksen vakavuuteen. Laajojen rikosjuttujen kylkiäisinä esiin tulevat vähäiset rikokset voisi vain kirjata, ja niiden tutkinnasta luopua ilman erityistä perustelua.

Esitutinnan keskeyttäminen

Ehdotettu täsmennys on aiheellinen.

Esitutkinnan rajoittaminen

En näe tarvetta sääntelyn muuttamiseen. Nykyinen sääntely on mahdollistanut esitutkinnan rajoittamisen varsin laajasti.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa

Kannatan perustelujen fraasimallia. Yksinkertaisissa asioissa perusteluksi pitäisi riittää rikosnimike, lainkohta ja ratkaisun asiaperustelu lyhyesti.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Ehdotus on kannatettava, On oletettavaa, että ainakin osa kuultavista tutustuisi sähköisesti lähetettyyn materiaaliin etukäteen.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

Olisi luontevaa siirtää täytäntöönpanotehtävät kattavasti ulosoton tehtäväksi.

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Sakkomenettely kokonaisuudessaan kaipaa uudistamista. Ehdotukset ovat kannatettavia kauttaaltaan. Sakkomenettelyn käyttöalaa on syytä laajentaa ja suostumusedellytyksestä luopua. Myös päihdetutkimuskulut on syytä saattaa sakkomenettelyssä tuomittaviksi. Samoin menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksiä sakkomenettelyssä on syytä tarkastella uudelleen. Sähköisen tiedoksiannon käyttö tehostaisi sakotusmenettelyä.

Suppea esitutkinta

Ehdotukset ovat kannatettavia. On syytä pyrkiä yhden kosketuksen malliin, jossa rikospaikalla ollut poliisipartio hoitaa jutun kerralla loppuun. Jutun suora sähköinen siirto syyttäjälle jättäisi pois turhia välitoimintoja.

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

Syyttäjähasteen käyttöä pitää tehostaa. Tarvittaessa on syytä jatkaa aikaa, joksi epäilty voidaan ottaa kiinni esitutkinnan toimittamiseksi ja haasteen tiedoksi antamiseksi.

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Tässä palataan oikeastaan malliin, jota on Suomessakin aiemmin sovellettu. Vielä 1990 - luvulla oli joillain syyttäjäläyryillä mahdollista, että poliisi antoi esitutkinnassa haasteen tietyille käräjäoikeuden ilmoittamalle päivälle ja syyttäjä toimitti jälkikäteen täsmennetyn syytteen vastaajalle. En näe mallissa oikeusturvaongelmaa, kun mallia sovellettaisiin vain näytöltään selviin juttuihin.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämissuositukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Tässä suhteessa on aina parannettavaa. Rikosten sovittelun lisääminen vaatisi sovittelutoimistojen voimavarojen kasvattamista. Prosesseja on syytä sujuvoittaa. Suostumuksen hankkiminen on syytä jättää sovittelutoimiston tehtäväksi. On syytä harkita, pitääkö sovitteluun lähetetyistä jutuista kirjata ollenkaan rikosilmoitusta. Joka tapauksessa asia pitäisi voida lähettää sovitteluun ilman enempää esitutkintatoimenpiteitä. Kannatan siten työryhmän esittämää ensimmäistä vaihtoehtoa.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

En kannata sitä, että rikosasioita soviteltaisiin tuomioistuimissa. Nykyinen työnjako rikossovittelussa on tässä suhteessa toimiva.

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuositukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Soveltamisalaa on laajennettava. Lapsiin kohdistuvat rikokset pitää jatkossakin rajata syyteneuvottelun ulkopuolelle. Muutoin periaatteessa mikä tahansa rikos voisi olla syyteneuvottelun kohteena. Tosin esimerkiksi murhassa syyteneuvottelu ei ole mahdollinen, koska ainoa seuraamus on elinkautinen vankeus. On aiheellista täsmentää sääntelyä niin, että syyteneuvottelu voitaisiin aloittaa jo ennen esitutkinnan valmistumista. Tämä tarkoittaisi sitä, että epäilty voisi ilmoittaa tunnustavansa rikoksen ja pyytäisi samalla syyteneuvottelua. Jos syyteneuvottelu aloitetaan vasta sitten, kun on jo riittävä näyttö syyttämiseen, menetetään aika lailla ajansäästöä, jota syyteneuvottelulla tavoitellaan. Monessa rikostyyppissä sitä paitsi epäillyn tunnustus on keskeisin näyttö (esimerkiksi huumausainerikoksissa).

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

Ehdotukset ovat kannatettavia. Myös muusta seuraamuksesta kuin rangaistuksesta pitää voida neuvotella. On syytä pohtia myös roolijakoa rangaistuksen määräämisessä. Lähtökohtana tulisi olla, ettei tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomita ankarampaa rangaistusta kuin syyttäjä on seuraamuskannanottonaan esittänyt.

Vaatimus asianomistajan suostumuksesta pitäisi poistaa.

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

Hallinnollisten seuraamusmaksujen käyttöalan laajentamista on syytä harkita. Kokemukset tieliikenteen seuraamusjärjestelmän uudistuksesta ovat pääosin myönteisiä.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Ehdotus on kannatettava ja varsin vähäisin kustannuksin toteutettavissa.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosääntely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Kannatan sähköisen tiedoksiantomenettelyn käyttöön ottamista. Tämä tosin ei toimi niiden vastaajien kohdalla, jotka eivät käytä sähköisiä järjestelmiä. Tällaisia vastaajia on kuitenkin aika vähän nykyään. Myös puhelintiedoksianto olisi toimiva.

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Pidän säilössäoloajan pidentämistä harkinnan arvoisena.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentamista on syytä harkita. Jos poissaolokäsittelyssä voisi tuomita vuoden vankeutta, varsin moni nykyään peruuntuva pääkäsittely saataisiin toimitettua. Muutoksenhaussa poissaolon tulisi pääsääntöisesti johtaa asian jättämiseen sillensä, jos valittajana on vain vastaaja. Jos valittajana on syyttäjä, pitäisi olla mahdollista käsitellä syyttäjän valitus vastaajan poissaolosta huolimatta.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Ehdotus on perusteltu, käyttöalaa on syytä laajentaa.

Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisissa

Perusteluvollisuutta on syytä keventää, muun muassa fraasimalleja käyttämällä.

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämissuositukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

Kannatan preklusion käyttöön ottamista työryhmän esittämässä muodossa. Syyttömyysolettamasta ei saa johtaa sääntöä, jonka mukaan vastaaja ei olisi velvollinen noudattamaan laissa säädettyjä prosessisääntöjä. Saksan malli voisi olla toimiva myös Suomessa. Ehdotukset valmistelun tehostamiseksi ovat kannatettavia.

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

Tässä kannatan Saksan mallia, jossa pitäisi erikseen perustella se, miksi tuomioistuimen asettama määräaika ei ole voinut noudattaa.

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Tämänsuuntainen uudistus tehostaisi ilman muuta rikosprosessia. Turhaa todistelua pitää välttää myös rikosprosessissa. Todistelua tarvitaan vain riitaisista asioista.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Kulusanktiota tulisi voida käyttää tapauksissa, joissa avustaja on perusteettomasti pitkittänyt oikeudenkäyntiä prosessinormeja rikkomalla.

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakollisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

Ehdotus on kannatettava. Edellytyksenä on se, että taataan osapuolille mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämissuositukset

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Ehdotus päätösvallan laajentamisesta on kannatettava, työryhmän mietinnössä esitetyin perustein.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Lähtökohtaisesti lautamiesjärjestelmästä voisi luopua. Sen olemassa oloa voidaan perustella vain pitkällä perinteellä. Lautamiesten tilalle yleisiin tuomioistuimiin pitäisi ottaa asiantuntijajäseniä, hallinto-oikeuksien ja vakuutusosoikeuden mallin mukaisesti. Näin parannettaisiin tuomioistuinten asiantuntemusta asiaryhmissä, joissa muulla kuin juridisella tiedolla on näytön arvioinnissa ratkaiseva merkitys (esimerkkinä lapsiin kohdistuvat rikokset ja muutkin seksuaalirikokset).

Lautamiesten valintatapaa pidetään ongelmallisena, mutta muutakaan toimivaa mallia ei taida olla esitettävänä. On myös niin, että nykyisessä mallissa valituiksi tulee henkilöitä, jotka ovat aiemmalla toiminnallaan (mm. kunnallisissa luottamustoimissa) osoittaneet kiinnostuksensa yhteisten asioiden hoitoon.

9. Kehittämissuhteet korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

Ehdotukset ovat lähtökohtaisesti kannatettavia.

Ns. hyppyvalituslupamenettely

Ehdotus on kannatettava.

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuhteet

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

Ehdotus on mitä kannatettavin ja toteutuessaan tehostaisi esitutkintayhteistyötä ja mahdollisuutta esitutkintaan välittömästi liittyvään syyteharkintaan.

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Kaikki ehdotukset ovat kannatettavia eikä niihin liity ainakaan sanottavia oikeusturvariskejä.

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Tallentamista on syytä lisätä. Myös pelkän äänitallenteen hyödyntämistä voi harkita etenkin niissä tilanteissa, joissa kuvatallentaminen ei ole mahdollista.

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Työryhmä on päätenyt tässäkin perusteltuun kannanottoon. Järjestelmien ei tulisi vaikeuttaa työntekoa vaan päinvastoin sitä helpottaa.

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

Toteutuessaan ehdotukset tehostaisivat rikosprosessia ja toisivat mitä ilmeisimmin myös rahallista säästöä. Olennaisinta olisi kuitenkin se, että uudistusten myötä tehostettaisiin rikosvastuun toteutumista nykyistä laajemmassa mittakaavassa.

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Työryhmä on tehnyt perusteellista työtä eikä ole kaihtanut innovatiivistenkaan ehdotusten esittämistä. Lausunnonantajana olen hieman jäävi lausumaan kaikista ehdotuksista, koska monin osin työryhmä on viitannut tekemääni LEAN-selvitykseen.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto